

V. Szűcs Imola

id. Ábrányi Kornél népzene felfogása. A népzene jelentősége
id. Ábrányi Kornél *A magyar zene a XIX. században* c. művében

Bibliográfiai adatok:

Szerző: V. Szűcs Imola

Cím: id. Ábrányi Kornél népzene felfogása. A népzene jelentősége id. Ábrányi Kornél *A magyar zene a XIX. században* c. művében

Kiadás adatai: Budapest: Zenetudományi Intézet, Magyar Zenetörténeti Osztály, 2022

Publikálás dátuma: 2022. december 22.

DOI-azonosító: 10.23714/mzo.023

DOI-hivatkozás: <https://doi.org/10.23714/mzo.023>

Licenc: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Verzió: 1.0

V. SZÜCS IMOLA

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL NÉPZENE FELFOGÁSA. A NÉPZENE JELENTŐSÉGE ID. ÁBRÁNYI KORNÉL A MAGYAR ZENE A XIX. SZÁZADBAN C. MŰVÉBEN

A BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténet Osztály által rendezett „Magyarország zenetörténete a 19. században” című konferencián (2022. december 19.) elhangzott előadás írásos változata.

„A XIX. századhoz hasonló forrongás sem a magyar néplelekben, sem a zenében nem volt soha” – írta Kodály Zoltán *Magyarság a Zenében* című írásában, utalva a magyar nemzeti kultúra minden területére kiterjedő emancipációs folyamatokra. Id. Ábrányi Kornél – mint zeneszerző, zeneíró és zenekritikus, továbbá mint lapszerkesztő – e forrongó korszak résztvevője és szemtanú krónikása. Több, mint 700 oldalas műve vezérfonalként segíti eligazodásunkat e forrongó időszak zenei diskurzusaiban, vezet végig a magyar kultúra önállósodásának állomásain. Számos aspektusát képtelenség volna egy előadásba sűríteni, így jelen előadásban csak a magyar népzenei kultúra részre vállalkozhatok. Ábrányi ugyanis vallotta, hogy a nemzeti műzenei formáknak „a magyar népzene válfajaiból kell kisarjadniok”. A népzene tárgykörének zenetörténeti munkájában is jelentős szerep jut.

Már az ötödik oldalon ostromozza a dzsentryvilágot, melynek a század elején „Sejtelve sem volt arról a mesés értékű művészeti kincsről, mely a magyar népdalok és ritmusokban rejlik, s melyre világraszóló részvényeket bocsáthat ki.” Ezt a század elejei helyzetet egy műtörténeti adattal kívánja megvilágítani: Rothkrepf Gábor a 30-as évek elején az első „eredeti magyar nóták”-at még operaáriák dallamai után adatta ki.

Itt, a kötet elején található az első elmélkedés is a magyar zene mibenlétéről (ilyet a kötetben több helyen is találunk). Ebben a szerző a magyar dalcsírákat a gregoriánból eredezteti, ahogy a többi nemzetét is. A magyar eltérését a többitől hangsúlyjaiban és ritmikai képleteiben látja. Később két verslábát említ, a „lengedezőt”(hosszú, rövid, rövid, hosszú) és a „toborzéki”-t (rövid, hosszú, hosszú, rövid) A nemzeti zenét két részre, abszolút zenére, és énekes zenére osztja, megjegyezve, hogy a tánczenével többet meg szabad tenni zenei feldolgozás szempontjából, mint a népdallal. Népzene és műzene viszonyát illetően Tinódi ritmusait Bach szvitjeire vezeti vissza, majd megállapítja, hogy Tinódi ritmusai képezték a szabadságharc nóták és énekek alapját.

A dalkompozítorok, mint írja, ebben az időben magyar népi szövegeket használtak, mivel még nem voltak elég jó, magyaros mértékkel megírt versek. Ezek a dalok aztán el-

terjedtek, mint például a „Cserebogár” nóta, amit a szerző Lavottának tulajdonít. Több ilyen, népszerűvé vált dalt is felsorol, ezeket a magyar dalirodalom őstípusainak nevezi. A 19. Század magyar zenéjének gerincét a kurucz nótákban látja. Ezzel kapcsolatban említi az „Ég alatt a föld színén” kezdetű népdalt, mely kurucz eredetiből lett, majd miután Szigligeti „Szökött katona” című népszínművében színpadra került, egyszerre népszerűvé vált. Kitér a szerzőségi azonosítás kérdéseire is, mely különösen a század elején ütközik nehézségekbe. Ennek igazolására hosszabb eszmefuttatást szentel a „Rákóczi nóta” eredetkutatásának, a dallamot illetően kevés eredménnyel. (dia) Petőfi megjelenésével a magyar dalirodalmat Petőfi előtti és Petőfi utáni korszakra osztja: Petőfi verseinek megjelenésével már az ő költeményeire születnek dalok a nép ajkán. Mivel pedig Petőfi költeményeit a nép magáénak érezte, az ő költeményeire írt jól sikerült magyar dalok általánosan elterjedtek a nép között. (dia)

Népzene és műzene viszonyait illetően azon kívül, hogy Erkel Ferencre nagy hatással volt az erdélyi népzene, Ábrányi a magyar zene nemzetközi hatásaira is kitér: Beethovent említi, aki hegedűversenyében magyaros „figurát” használ, illetve Schubert *Ungarische Tänze*-it, nyilván a *Divertissement a'la hongroise*-ra utalt ezzel. A hosszabb ideig Magyarországon élő Haydn-t illetően pedig oda-vissza hatásról számol be: „Egyes tételei a magyar hallgató nóták éles megfigyelésére vallanak. Más magyar szerzők is kölcsönöztek tőle népdali motívumokat, sőt egész periódusokat, melyek még manapság is élnek a nép ajkán.” idézet vége. A nemzetközi zene magyarra gyakorolt káros hatásaként említi az 1844-es „polka láz”-at, mint ami megmértelyezte a magyar ritmust. Ekkortájt kezdett elterjedni a csárdás is, ami aztán kiszorította a régi jó verbunkos és palotás ritmusokat. Végül könyve első felét így összegzi: A XIX. Század első fele „erőtéljes lüktetéssel reformálta a magyar dalirodalmat, a régi klasszikus népdalokat pedig elnépszerűsítette s közvagyonná tette a népszínművek keretébe.”

A szabadságharc után még jobban megnövekedett a magyar népdalok jelentősége, mint írja: „Mert a magyar népdalhoz nem tudott hozzáférni se zsandár, se policáj, még maga a híres Protmann rendőrfőnök sem.” idézet vége. Ez, és persze Füredi Mihály neve indokolta Ábrányi szerint Füredi Mihály és Bognár Ignác *100 magyar népdal* című kiadványának sikerét annak ellenére, hogy a kiadvány, mint írja, dísztelen és hemzseg a hangyeji hibáktól. Elismeri ugyanakkor, hogy e gyűjtemény kiadásával „a kezdet útja meg lett törve”. Hasonlóképpen jellemzi Mátray Gábor gyűjteményét is. Ezek a kiadványok, valamint a körülmény, hogy - „a Nemzeti Színház deszkáiról mindenféle dalt vagy zenét a legkönnyebben lehetővé népszerűvé tenni” - Ábrányi nézetei szerint a magyar zenei életnek nemcsak előnyére, de kárára is voltak, mert sok más, hasonlóan gyenge színvonalú népdalkiadvány és szerzemény követte őket. Idézem: „Az a ferde nézet kezdett lábrakapni, hogy elég a magyar népdalokat csak lekótázni, úgy mint megszülettek, s aztán minden naturalista vagy kontár közzéteheti akár a legizléstelenebb letéttel mert úgy is lesz kelete.” idézet vége. A század második felének népies dalszerzeményeinél legtöbbször az eredeti ritmus „kicsépelését” nehezményezi. Az 1850-es évek vége felé már a magyar etnomuzikológia szárnybontogatásairól tudósít Ábrányi. Szemléletesen írja le az esetet, mely mint írja: „bennünket magyar zenészeket frappánsul gondolkodóba ejtett a nemzeti népdalok etnikai összekavarodása s asszimiláló képessége felett” idézet vége. Rubinstein

1850-es évekbeli magyarországi koncertkörútján kérésére Fűredy Mihály Erkel Ferenc zongorakíséretével magyar népdalok éneklésébe kezdett. Az egyik közkedveltségű népdalnál Rubinstein tiltakozott, hogy az magyar volna, majd a zongorához ülve orosz népdalként fejezte be azt. Id. Ábrányi ezt a népdalt közelebbről sajnos nem nevezi meg (lehetett például a „Schöne Minka”). Ugyanerre az interetnikusságra hívta fel a figyelmet a 80-as években Turóc–Szent–Mártonban megjelent tót népdalgyűjtemény is (a *Slovenské Spevy*-ről van szó), mely több népszerű magyar népdalt, pl. a „Cserebogár” nótát is tartalmazta.

Ábrányit ezek a kérdések élénken foglalkoztatták, írásában külön fejezetet szentel Szénfy Gusztáv etnomuzikológiai munkásságának. Szénfyt az Akadémia kérte fel egy Egyetemes magyar zenerendszer elméleti és gyakorlati munka megírására, s e célból évi 1200 frt segélyt biztosított a részére, kutatási, népdalgyűjtési s etnográfiai utazások költségei fedezésére. Szénfy beutazta Magyar- és Erdélyországot, Romániát s a dunai tartományokat, mintegy 2000 népdalt gyűjtött (Az Ak. feljegyzések 400-ról tudnak) s azok összehasonlításából vonta le azt a rendszert, a mely szerinte alapját képezi a magyar népdaloknak. A könyv második részét maga a gyűjtemény képezte volna, melyet a kor-nak megfelelően zongorakísérettel kívántak kiadni. Megjelentetésére sajnos nem került sor, az Akadémia illetékes Bizottsága inkább Mátray Gábor Tinódi gyűjteményét adta ki. Szénfy ekkor elkeseredettségében meg akarta semmisíteni a művet. Ábrányi lebeszélte erről, és próbált más kiadót találni, sikertelenül. Végül elkérte Szénfy munkáját tanulmányozásra, abból egy „jó adag jegyzetet” készített, s saját bevallása szerint más munkáiba beépítette az olvasottakat. Emellett a *Zenészet*i Lapokban teret is adott néhány közlésnek a *Magyar Zenekönyv*nek nevezett kéziratból. Amit Szénfy rendszeréről tudunk, ezekből a közlésekből, illetve Ábrányitól tudjuk, aki a „Nemzetiségi zenék szétoszlása” fejezetben jórészt szintén Szénfy gondolatait közli. Ezek alapján Szénfy a magyar zenét dialektusterületekre is osztotta, keletkezésük szerint is besorolta, valamint foglalkozott a lantos zene sajátjaival is. Keletkezésük szerint Szénfy három csoportot különböztetett meg: 1. régi, vagy tisztán keleti szelleműek, 2. vegyes rendszerűek, 3. új rendszerűek. Bartók rendszerével feltűnő a hasonlóság, ám mint – Papp Mónika megjegyezte a *Magyar Zene* hasábjain – a dallamok nélkül ennél többet nem tudunk e tárgyban megállapítani. Ami a dialektusterületeket és a nemzetiségeket illeti, megkülönböztette a magyar, székely, palóc és csángó zenét, illetve a Tiszamenti és Dunántúli válfajt. Ősi állapotában a magyar zene a Tisza mentén és a székelyek között él, de a Dunántúl hozza a legtöbb idegen vegyületet. Ezen kívül megállapítja, hogy a keleti zene ritmikailag dúsabb a nyugatinál, illetve a magyar zene rokonságban áll az arabbal. Fölhívta a figyelmet mindazon zenék sajátosságai ismertetének fontosságára is, melyekkel a magyar keveredett, ezért szorgalmazta más népek zenéjének gyűjtését is. Ábrányi Szénfy halála után próbálta újra megszerezni a kéziratot, de a család akkor már nem tudott annak hollétéről. Végül Ábrányi könyve végén külön fejezet jut a pedál-czimbalom elterjedésének is. Összességében leszűrhető tehát, hogy bár az általa említett népdalok között legfeljebb a Paksa Katalin által „tágabb értelemben vett népdalok”-nak titulált csoport képviselőit találjuk, népdalról való gondolkodása, kérdésfelvetései közül jó néhány máig érvényesnek mondható. (dia)

Ábrányi könyvére már a megjelenését követő évben megérkezett a bíráló, mégpedig Seprődi Jánostól az *Erdélyi Múzeum Egyesület* hasábjain. Bár elismeri az Ábrányi Kornél által elvégzett munkát, számos szempontból kritizálja azt. Ábrányi – mint írja – maga is érintett, ezért elfogult, könyvében eltolódnak a hangsúlyok (Bartalust például alig említi, ellenben a Dalármozgalom túl nagy teret kap), alkatilag pedig nem filológus, hanem inkább író. Való igaz hogy Seprődi igazságát aligha lehet kétségbe vonni. Ábrányi Kornél munkája a mai zenetudományi követelmények fényében rendelkezik hiányosságokkal. Adatolása pontatlan, a munkáját átható szenvedélyes hangvétel pedig elfogultságára figyelmeztet. Szemtanú volta és írói vénája más felől a kötet előnyére válik: mondandóját történeti és kulturális kontextusba helyezi, és átélhetővé teszi az adott helyzetet, melyben a folyamatok zajlottak. Azon kívül, hogy végigvezet a magyar kultúra önállósodásának állomásain, számos értékes adalékkal segíti az eligazodást: említhető itt a Seprődi által is elismerten újdonságként közölt Wagner-levél a magyar zene tárgyában, illetve a Déryné játékát illető személyes visszaemlékezés. Hogy hiteles-e Ábrányi? Szemtanúként mindenképpen. Hangvételének személyessége azonban figyelmeztet: adatait más források fényében is szükséges megvizsgálnunk.

ABSZTRAKT

V. SZŰCS IMOLA

id. Ábrányi Kornél népzene felfogása. A népzene jelentősége
id. Ábrányi Kornél A magyar zene a XIX. században c. művében

A 19. századi magyar zenével foglalkozó szakirodalom általában egyetért abban, hogy a magyar népzene a nemzeti zene kialakulásában jelentős szerepet játszott, de a népdal fogalma más jelentéstartalommal bírt. Mit gondolt erről egy olyan kutató, aki maga is részese volt ezeknek a folyamatoknak? Id. Ábrányi Kornél zenetörténeti munkája azért is jelentős számunkra, mert a kortárs szemével láttatja a nemzeti zene kialakulásának folyamatait, és a kor alkotóit. Művében sajátos módon keveredik a zenekutató alaposága és a krónikaíró szemtanú szubjektivitása. Hogyan látta ő a népzene szerepét a nemzeti zene kialakulásának folyamatában, valamint műzenével való kölcsönhatásait? Mit tartott népzeneének, vagy a népzene felől? Mennyiben állják meg a helyüket ezek a megállapítások mai ismereteink fényében? Miben hasznos ez a könyv a jelenkor kutatói számára, illetve mire kell figyelnünk a használatakor? Mennyiben volt igaza a kötet megjelenését követő bírálatnak az Erdélyi Múzeum hasábjain? Ezekről a kérdésekről lesz szó az előadás során.

* * *

The Folk Music Concept of Kornél Ábrányi Sr. – The Significance of Folk Music in Kornél Ábrányi's Volume on Nineteenth-century Hungarian Music.

Secondary literature dealing with nineteenth-century Hungarian music generally agrees that Hungarian folk music played a significant role in the development of national music. However, the concept of folk song had a different meaning back then. What did a researcher, who was part of these processes, think about this subject? The music historical works of Kornél Ábrányi Sr. depict through the eyes of a contemporary the period's musicians as well as the processes leading to the development of national music. In them, the music researcher's meticulousness combines in a peculiar manner with the subjectivity of an eyewitness chronicler. How did Ábrányi see the role of folk music in the process of the formation of national music and what were his views on the interactions between folk music and art music? What did he consider folk music at all, and what did he think of folk music? To what extent have his observations remained valid in the light of our current knowledge? How useful is his book for today's researchers, and what should we pay particular attention to when using it? In what respect was the book review published in *Erdélyi Múzeum* [Transylvanian Museum] fair and correct? The paper discusses the above questions.